

Міністерство освіти і науки України
ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Кафедра технології ресторанного
і оздоровчого харчування

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

для практичних занять
з курсу «МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ»
для студентів спеціальності 181 «Харчові технології», що навчаються за
освітніми програмами «Інноваційні технології ресторанного бізнесу»,
«Індустрія здорового харчування»,
денної та заочної форм навчання

Затверджено
Радою спеціальності
181 "Харчові технології"
Протокол __ від __ 2019 р.

Методичні вказівки для практичних робіт з курсу «Методика викладання у закладах вищої освіти» для студентів напряму підготовки 181 «Харчові технології» денної та заочної форм навчання/ Укладачі: І.Р.Біленька, Н.В. Доценко – Одеса: ОНАХТ, 2019. – 43 с.

Укладачі: І.Р. Біленька, канд. техн. наук, доцент
 Н.В. Доценко, канд. техн. наук, доцент

Відповідальний за випуск завідувач кафедри технології ресторанного і оздоровчого харчування Л.М. Тележенко, д-р техн.наук, професор

Практичні роботи з дисципліни «Методика викладання у закладах вищої освіти» спрямовані на формування у студента адекватного розуміння процесу педагогічної діяльності, навчання та виховання не як одностороннього, безпосереднього впливу викладача на особистість молодої людини, а як педагогічної взаємодії суб'єктів спільної діяльності. Тематика, зміст програми орієнтовані на оволодіння студентами відповідними знаннями, загальними вміннями та навичками організації педагогічної взаємодії з молодими людьми, навчально-виховного процесу у напрямі розвитку особистості.

Основні теоретичні положення, ідеї курсу розглядаються через призму психологічних механізмів, закономірностей, законів природного розвитку людини, її пізнавальної діяльності, становлення особистісних рис, що є умовою творчого пошуку вчителем шляхів, методів, засобів організації педагогічної взаємодії з учнями, здійснення опосередкованого впливу на особистість у цьому процесі. Загальні положення спираються на знання студентами філософії як методологічної бази, психології як теоретичної основи і сприяють кращому подальшому оволодінню методикою психолого-педагогічної діяльності у закладах середньої освіти.

Вивчення курсу «Методика викладання у закладах вищої освіти (ЗВО)» відбувається шляхом обговорення та осмислення студентами власного життєвого досвіду, професійних уявлень, вироблення власного бачення, поглядів стосовно педагогічної взаємодії з молодою людиною, набуття відповідних умінь та навичок. Навчальна програма передбачає огляд, аналіз, оцінку теоретичних положень викладачем у взаємодії зі студентами під час лекцій.

Практичні роботи орієнтовані на самостійну підготовку студентами проектів, творчих робіт, ситуаційних вправ, їхнього представлення та обговорення

у групі, аналіз педагогічних ситуацій, фрагментів навчально-виховного процесу з позиції теоретичних ідей, концепцій, власних педагогічних поглядів.

Практична робота №1

Тема: «СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ»

Мета: визначити сучасні світові тенденції розвитку системи вищої освіти; ознайомитись із законодавчою освітньою базою в Україні; навчитися працювати з відповідними статтями закону та документами про освіту.

Теоретична частина

В даний час людство переходить до інформаційного суспільства, що призводить до необхідності суттєвих змін у багатьох сферах людської діяльності.

Разом зі становленням світової інформаційної цивілізації розгортається процес глобалізації, відбувається інтернаціоналізація освіти, що передбачає зближення якісного рівня роботи освітніх систем різних країн, відповідність підготовленості молоді деяким загальним критеріям і нормативам, необхідним, зокрема, для міжнародної мобільності випускників та студентів, їх працевлаштування та визнання документів про освіту.

Освіта і наука повинні бути каталізаторами розвитку продуктивних сил, і обмеження фінансового капіталу країни може компенсувати висока якість людського капіталу, що дозволить Україні закріпитись в числі технологічно, економічно і культурно розвинених держав світу.

Аналіз показує, що в сучасній світовій системі освіти склалися і виразно проявляються такі **глобальні тенденції**:

1) посилюється загальне прагнення до демократизації системи освіти, що забезпечує доступність освіти для всього населення країни, в першу чергу, для здатної талановитої молоді незалежно від її соціального походження і матеріального становища, і спадкоємність ступенів і рівнів освіти;

2) відбувається поступове збільшення загальної тривалості і підвищення якості дошкільного навчання і виховання дітей. Як свідчить досвід освітніх систем англомовних країн Європи, дошкільні установи значно полегшують успішну роботу всіх наступних рівнів освіти;

3) має місце помітне підвищення ефективності роботи початкової школи за допомогою перегляду її програм і змісту освіти, залучення до педагогічної роботи в ній переважно випускників університетів, а не педагогічних училищ;

4) відбувається перебудова основної (базової) школи. Вона полягає в тому, щоб закладати основи базових знань і умінь одночасно із забезпеченням учнів максимально широкими можливостями навчально-професійної орієнтації;

5) загальною тенденцією для розвинених країн є поступове ускладнення систем професійної освіти, створення та використання нових його варіантів, більшість яких розрахована на молодь 18-23 років;

6) помітними стають відхід школи від орієнтації на "середнього" учня і підвищений її інтерес до обдарованих дітей і молодих людей, до особливостей розкриття та розвитку їх здібностей і творчого потенціалу;

7) відбувається пошук додаткових ресурсів для забезпечення отримання освіти людьми з особливими потребами;

8) спостерігається поступове розростання ринку освітніх послуг і розширення їх спектру;

9) освіта стає пріоритетним об'єктом фінансування в усіх розвинених країнах світу, має місце усвідомлення перспективності інвестицій в людський капітал;

10) у сфері управління освітою відбувається пошук розумного компромісу між централізацією і стандартизацією освіти, з одного боку, і повною автономією навчальних закладів, з іншого;

11) відбувається розвиток багаторівневої системи освіти, яка забезпечує більш широку мобільність в темпах навчання і у виборі студентами майбутньої спеціальності. Вона формує здатність і прагнення освоювати на базі отриманої університетської освіти нові спеціальності та професії;

12) для освітнього процесу в вузах характерно потужне збагачення сучасними інформаційними технологіями та інтенсивний розвиток дистанційних форм навчання студентів;

13) посилюються процеси інтеграції всіх вищих навчальних закладів в систему провідних університетів; відбувається також об'єднання університетів з промисловими комплексами. В результаті формується база для наукових досліджень та адресної підготовки унікальних фахівців для сучасних фірм і підприємств;

14) регулярно оновлюються мета, зміст і технології вищої професійної освіти, здійснюється коректування навчальних програм з урахуванням науково-інформаційних досягнень та вимог сучасної світової економіки;

15) значного поширення набувають нововведення при збереженні національних традицій і національної ідентичності країн і регіонів. В силу цього освітній простір стає полікультурним і соціально орієнтованим на розвиток людини і цивілізації в цілому.

Розглянуті світові тенденції розвитку освіти мають досить загальний характер. У той же час практично для розвитку кожного виду і рівня освіти мають місце і свої специфічні тенденції, обумовлені їх власними цілями, особливостями, характером здійснення і новими соціальними вимогами до рівня підготовки відповідних випускників.

Для вищої освіти України першим кроком інтеграції в європейську освітню систему було приєднання до Болонських угод.

«Болонським» прийнято називати процес створення країнами Європи **єдиного освітнього простору**. Його початок було покладено підписанням в **1999**

р. в Болоньї (Італія) **Болонської декларації**, в якій були сформульовані основні цілі, що ведуть до досягнення сумісності і, в кінцевому рахунку, гармонізації національних освітніх систем вищої освіти в країнах Європи.

Україна приєдналася до Болонського процесу у травні **2005 року** на Бергенській зустрічі міністрів освіти європейських країн.

Основними цілями загальноєвропейського процесу були:

- побудова європейської зони вищої освіти, як ключового напрямку розвитку мобільності громадян з можливістю працевлаштування;
- формування і зміцнення інтелектуального, культурного, соціального та науково-технічного потенціалу Європи; підвищення престижності у світі європейської вищої школи;
- забезпечення конкурентоспроможності європейських вузів з іншими системами освіти в боротьбі за студентів, фінанси, вплив; досягнення більшої сумісності національних систем вищої освіти; підвищення якості освіти;
- підвищення центральної ролі університетів у розвитку європейського культурного простору, в якій університети розглядаються як носії європейської свідомості.

Україна на сьогоднішній день впровадила **сім ключових положень** європейської освіти:

1. Прийняття системи порівнянних ступенів, в тому числі, через впровадження додатка до диплому для забезпечення можливості працевлаштування громадян і підвищення міжнародної конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти.

2. Введення двухциклового навчання: доступеневого та післядипломного. Перший цикл триває не менше трьох років. Другий повинен бути на вчений ступінь магістра або кандидата наук.

3. Впровадження європейської системи кредитів для сприяння більшої мобільності студентів, вона також забезпечує право вибору студентом дисциплін. За основу запропоновано прийняття ECTS (European Credit Transfer System), зробивши її накопичувальною системою, здатною працювати в рамках концепції «навчання протягом усього життя».

4. Суттєво розвинути мобільність студентів; розширити мобільність викладацького та іншого персоналу.

5. Сприяння європейському співробітництву в забезпеченні якості з метою вироблення порівняльних критеріїв і методологій.

6. Впровадження в кожному ЗВО систем контролю якості освіти та залучення до зовнішнього оцінювання діяльності навчальних закладів студентів і роботодавців.

7. Гармонізація необхідних європейських стандартів у галузі вищої освіти, особливо в області розвитку навчальних планів, співробітництва між освітніми

зкладами, схем мобільності та інтегрування навчальних планів, практичної підготовки і проведення наукових досліджень.

Країни приєднуються до загальноєвропейського освітнього простору на добровільній основі через підписання відповідної декларації.

До раніше сформульованих положень додаються:

- введення аспірантури в загальну систему вищої освіти в якості третього рівня,
- надання «європейського виміру» вищій освіті (її орієнтація на загальноєвропейські цінності),
- підвищення привабливості, конкурентоспроможності європейської освіти,
- реалізація соціальної ролі вищої освіти, її доступність,
- розвиток системи додаткової освіти, так званна «освіта протягом усього життя»).

Україна активно впроваджує вимоги єдиного європейського освітнього стандарту, тому що:

- українська освітня система має європейське коріння;
- на Євросоюз припадає більша частина української зовнішньої торгівлі та інших зовнішньоекономічних зв'язків; ці зв'язки реалізуються, насамперед, людьми з вищою освітою: якщо їх підготовку можна порівняти, то зв'язки налагоджувати і підтримувати легше;
- європейські країни значно випередили Україну у використанні інформаційно-комунікаційних технологій в освіті, тому приєднання до єдиного освітнього простору дозволяє країні швидше скоротити цей розрив.

Навчання та організація освітнього процесу у вітчизняних закладах вищої освіти має здійснюватись згідно **Закону України від 01.07.2014р. №1556-VII «Про вищу освіту»** (із змінами і доповненнями).

Цей Закон встановлює основні правові, організаційні, фінансові засади функціонування системи вищої освіти, створює умови для посилення співпраці державних органів і бізнесу із закладами вищої освіти на принципах їх автономії, поєднання освіти з наукою та виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях.

Закон містить 79 статей у 14 розділах, а також 7 пунктів у розділі XV «Прикінцеві та перехідні положення»:

Розділ I. Загальні положення

Розділ II. Рівні, ступені та кваліфікації вищої освіти

Розділ III. Стандарти освітньої діяльності та вищої освіти

Розділ IV. Управління у сфері вищої освіти

Розділ V. Забезпечення якості вищої освіти

Розділ VI. Вищі навчальні заклади

Розділ VII. Управління вищим навчальним закладом

Розділ VIII. Доступ до вищої освіти, прийом, відрахування, переривання навчання, поновлення і переведення осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах

Розділ IX. Організація освітнього процесу

Розділ X. Учасники освітнього процесу

Розділ XI. Наукова, науково-технічна та інноваційна діяльність у вищих навчальних закладах

Розділ XII. Фінансово-економічні відносини у сфері вищої освіти

Розділ XIII. Міжнародне співробітництво

Розділ XIV. Контроль у сфері вищої освіти

Розділ XV. Прикінцеві та перехідні положення.

Практична частина

Ознайомитись з текстом Закону України від 01.07.2014р. №1556-VII «Про вищу освіту» та виконати наступні завдання:

Завдання 1: З'ясувати, яка структура має бути у закладі вищої освіти та функції його структурних підрозділів. Скласти структурну схему управління в академії (ОНАХТ).

Завдання 2: Зробити порівняльний аналіз різних освітніх рівнів навчання (молодший бакалавр, бакалавр і магістр) та заповнити таблицю 1:

Таблиця 1 – Основні показники різних освітніх рівнів навчання

Показники	Молодший бакалавр	Бакалавр	Магістр
Тривалість навчання, років			
Кількість кредитів, год			
Основні компетенції			

Завдання 3: Як формуються органи студентського самоврядування і якими правами вони наділені, щодо організації навчального процесу?

Як саме ви реалізуєте під час навчання своє право вирішувати питання отримання освіти і організації побуту? Наведіть власні приклади застосування цього права.

Завдання 4: Що може бути підставою для відрахування здобувача вищої освіти із закладу?

Чи може зберігатися місце навчання студента, якщо він за договором (в рамках академічної мобільності) навчається за межами України? Відповідь аргументуйте посиланням на відповідну статтю Закону.

Завдання 5: Випишіть, які форми організації освітнього процесу, передбачені Законом?

На прикладі Робочої програми з будь-якої дисципліни, що викладається в закладі вищої освіти, визначте розподіл годин, який передбачено на різні форми навчання.

Контрольні запитання:

1. Які основні принципи європейської освітньої системи?
2. Що таке «людський капітал» і як його потрібно розвивати?
3. В чому полягає демократизація системи освіти?
4. Які нові форми освітніх послуг з'явилися в Україні протягом останнього десятиліття?
5. Завдяки яким змінам у вищій освіті став реалізовуватись принцип академічної мобільності?
6. Які кардинальні нововведення очікують українську базову(шкільну) освіту найближчим часом? Як це вплине на рівень вищої освіти?
7. В чому полягає самостійність закладів вищої освіти в здійсненні освітніх послуг?
8. Як працює система забезпечення якості вищої освіти?
9. Як реалізується принцип багаторівневого навчання? Наведіть приклад.
10. Охарактеризуйте основні вимоги до науково-педагогічних працівників для здійснення високоякісної підготовки майбутніх фахівців.

Література: [1,2,10,11]

Практична робота №2

Тема: «МЕТОДИКА СТВОРЕННЯ, ЗАТВЕРДЖЕННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМИ ПРОГРАМАМИ»

Мета: ознайомитись із структурою освітньої програми; методикою її створення; порядком розробки та затвердження; визначити заходи контролю за наданням освітніх послуг.

Теоретична частина

Освітня програма (ОП) вищої освіти – комплекс взаємопов'язаних навчально-методичних документів, що регламентують цілі, очікувані результати, зміст, умови та технології реалізації освітнього процесу, систему оцінки якості підготовки майбутнього фахівця.

Освітня програма вищої освіти **повинна забезпечити:**

- реалізацію вимог відповідного державного стандарту в освітній та науковій діяльності конкретного закладу з урахуванням особливостей його науково-освітньої школи і актуальних потреб ринку праці;
- якість вищої освіти в окремому закладі на рівні не нижче встановленого вимогами відповідного стандарту;
- основу для об'єктивної оцінки фактичного рівня досягнення обов'язкових результатів освіти студентів на всіх етапах їх навчання;
- основу для об'єктивної оцінки і самооцінки освітньої та наукової діяльності окремого закладу вищої освіти.

Таким чином, освітня програма виступає головним інструментом організації, реалізації та оцінки результатів освітнього процесу в конкретному вузі.

До складу документації освітньої програми входять:

- 1) загальна характеристика освітньої програми;
- 2) навчальний план;
- 3) календарний навчальний графік;
- 4) робочі програми дисциплін (модулів);
- 5) програми практик;
- 6) фонди оціночних засобів;
- 7) методичні матеріали;
- 8) характеристика наукового середовища ЗВО (в частині, що стосується реалізації даної ОП);
- 9) характеристики кадрових і матеріально-технічних умов реалізації ОП.

Крім цього до складу освітньої програми за рішенням організації можуть бути включені і інші матеріали.

У **загальній характеристиці** освітньої програми вказуються:

- кваліфікація, що присвоюється випускникам;
- вид професійної діяльності, до якої готуються випускники;
- спрямованість (профіль) освітньої програми;
- відомості про професорсько-викладацький склад, необхідний для реалізації освітньої програми;
- заплановані результати освоєння освітньої програми (компетенції студентів, встановлені освітнім стандартом, а також заплановані результати навчання з кожної дисципліни (модулю) і практики – знання, вміння, навички і оволодіння діяльністю, що характеризують етапи формування компетенцій і забезпечують досягнення запланованих результатів освоєння освітньої програми.

Організацію та зміст навчального процесу **визначають** робочий навчальний план і робочі програми дисциплін.

У **робочому навчальному плані** вказується перелік дисциплін (модулів), практик, атестаційних випробувань, підсумкової (державної підсумкової) атестації

студентів, інших видів навчальної діяльності із зазначенням їх обсягу в залікових одиницях, послідовності і розподілу за періодами навчання. У навчальному плані виділяється обсяг роботи учнів у взаємодії з викладачем (аудиторні заняття) за видами навчальних занять і самостійної роботи учнів в академічних годинах. Для кожної дисципліни і практики вказується форма проміжної атестації учнів.

У календарному навчальному графіку вказуються періоди здійснення видів навчальної діяльності і періоди канікул.

Робоча програма дисципліни включає в себе:

- найменування дисципліни;
- перелік планованих результатів навчання з дисципліни, співвіднесених з планованими результатами освоєння освітньої програми;
- зазначення місця дисципліни в структурі освітньої програми;
- обсяг дисципліни в залікових одиницях із зазначенням кількості академічних годин, виділених на аудиторну роботу студентів з викладачем (за видами навчальних занять) і на самостійну роботу учнів, при цьому обсяг дисципліни повинен відповідати робочому навчальному плану і не суперечити вимогам освітнього стандарту;
- зміст дисципліни (модуля), структурований за темами із зазначенням відведеної на них кількості академічних годин і видів навчальних занять;
- перелік навчально-методичного забезпечення для самостійної роботи студентів з дисципліни (модулю);
- перелік основної та додаткової навчальної літератури, ресурсів інформаційної мережі інтернет, необхідної для засвоєння дисципліни;
- перелік інформаційних технологій, що використовуються при здійсненні освітнього процесу з дисципліни (модулю), включаючи перелік програмного забезпечення та інформаційних довідкових систем (при необхідності);
- опис матеріально-технічної бази, необхідної для здійснення освітнього процесу з дисципліни.

Освітні стандарти та інструктивні документи Міністерства освіти та науки особливу увагу звертають на **організацію практик** і їх методичний супровід.

Згідно з цими документами **програма практики** включає в себе:

- зазначення виду практики, способу і форми її проведення;
- перелік планованих результатів навчання при проходженні практики, узгоджених з планованими результатами засвоєння освітньої програми;
- зазначення місця практики в структурі освітньої програми;
- зазначення обсягу практики в залікових одиницях і її тривалості в тижнях або в академічних годинах;
- зміст практики;
- зазначення форм звітності з практики;
- оціночні засоби для проведення проміжної атестації студентів за результатами проходження практики;

- перелік навчальної літератури та ресурсів мережі «Інтернет», необхідних для проведення практики;

- перелік інформаційних технологій, що використовуються при проведенні практики, включаючи перелік програмного забезпечення та інформаційних довідкових систем (при необхідності);

- опис матеріально-технічної бази, необхідної для проведення практики.

Для контролю освоєння освітньої програми передбачено використання оціночних методів як для окремих дисциплін, так і для підсумкової (державної підсумкової) атестації.

Фонд оціночних методів для проведення проміжної атестації студентів з дисципліни або практики, що входить до складу відповідної робочої програми дисципліни або програми практики, включає в себе:

- перелік компетенцій з зазначенням етапів їх формування в процесі засвоєння освітньої програми;

- опис показників і критеріїв оцінювання компетенцій на різних етапах їх формування, опис шкал оцінювання;

- типові контрольні завдання або інші матеріали, необхідні для оцінки знань, умінь, навичок і (або) досвіду діяльності, що характеризують етапи формування компетенцій в процесі освоєння освітньої програми;

- методичні матеріали, що визначають процедури оцінювання знань, умінь, навичок і (або) досвіду діяльності, що характеризують етапи формування компетенцій.

Для кожного результату навчання з дисципліни або практики вищий навчальний заклад визначає показники і критерії оцінювання створення компетенцій на різних етапах їх формування, рейтинги і процедури оцінювання.

Організація самостійно розробляє і затверджує освітню програму.

Кожен компонент освітньої програми розробляється у формі єдиного документа або комплекту документів.

Порядок розробки і затвердження освітніх програм встановлюється організацією і прописується внутрішніми нормативними документами вищого навчального закладу.

Освітня програма розробляється в суворій відповідності з освітнім стандартом. Вона складається з обов'язкової частини і частини, що формується учасниками освітніх відносин (далі відповідно – базова частина і варіативна частина).

Базова частина освітньої програми є обов'язковою незалежно від спрямованості освітньої програми, забезпечує формування у студентів компетенцій, встановлених освітнім стандартом, і включає в себе:

- дисципліни (модулі) і практики, встановлені освітнім стандартом (при наявності таких дисциплін (модулів) і практик);

- дисципліни (модулі) і практики, встановлені вищим навчальним закладом;

- підсумкову (державну підсумкову) атестацію.

Варіативна частина освітньої програми спрямована на розширення і поглиблення компетенцій, встановлених освітнім стандартом, а також на формування в студентів компетенцій, встановлених ЗВО додатково до компетенцій, встановлених освітнім стандартом (в разі встановлення організацією зазначених компетенцій), і включає в себе дисципліни (модулі) і практики, встановлені окремим закладом.

Зміст варіативної частини формується відповідно до спрямованості освітньої програми.

Обов'язковими для засвоєння є дисципліни (модулі) і практики, що входять до складу базової частини освітньої програми, а також дисципліни (модулі) і практики, що входять до складу варіативної частини освітньої програми.

При реалізації освітньої програми навчальний заклад забезпечує студентам можливість освоєння факультативних і обов'язкових дисциплін в порядку, встановленому локальним нормативним актом закладу.

При забезпеченні інклюзивної освіти інвалідів та осіб з обмеженими можливостями організація включає в освітню програму спеціалізовані адаптаційні дисципліни (модулі).

Робочий навчальний план розробляється факультетом, обговорюється на засіданні вченої ради факультету і затверджується протоколом. Перевірку робочого навчального плану здійснює навчально-методичне керівництво.

Затверджується навчальний план підписом ректора вузу на титульному аркуші з обов'язковим зазначенням дати затвердження і печаткою.

Документи освітньої програми повинні підлягати періодичному оновленню, з урахуванням розвитку науки, культури, економіки, техніки, технологій і соціальної сфери. Терміни поновлення компонентів освітньої програми встановлюються навчальним закладом. Як правило, робочий навчальний план розробляється на весь період навчання (бакалаврат - 4 роки, магістратура - 2 роки).

Інформація про освітню програму розміщується на офіційному сайті вищого навчального закладу в мережі інтернет.

Практична частина

На інтернет-ресурсі закладу вищої освіти (Головна сторінка) знайдіть «Освітню програму магістра» відповідного напрямку підготовки в розділі «Публічна інформація». Ознайомившись з програмою, виконайте наступні завдання:

Завдання 1: Визначте напрям підготовки, галузь знань та термін навчання відповідної освітньої програми.

Завдання 2: Випишіть які дисципліни, згідно ОП, відносяться до нормативних. Зробіть особистий навчальний план, включаючи до нього нормативні та вибіркові дисципліни, за власним обранням.

Завдання 3: Визначте питання, щодо практичної підготовки: які види практики передбачені; скільки тривалість кожного етапу; скільки відводиться годин загалом на практичну підготовку.

Завдання 4: Які оціночні методи можуть використовуватись для контролю засвоєння освітньої програми як для окремих дисциплін, так і для підсумкової (державної) атестації.

Контрольні запитання:

1. Яка документація входить до освітньої програми спеціальності?
2. В якому документі вказано терміни та тривалість студентських канікул?
3. Які вимоги до професорсько-викладацького складу для реалізації освітньої програми?
4. При акредитації спеціальності що є головним інструментом оцінки результатів освітнього процесу?
5. З яких частин складається освітня програма? Яка самостійність надана ЗВО при її складанні?
6. Охарактеризуйте порядок затвердження та термін дії навчальних планів.
7. Проаналізуйте свій навчальний план на поточний семестр і визначте базову частину дисциплін.
8. Чи потрібно в робочих планах вказувати перелік основної та додаткової навчальної літератури, необхідної для засвоєння окремої дисципліни?
9. Враховуючи ваш досвід, розкажіть як здійснюється державна підсумкова атестація у бакалаврів?
10. З чого складається фонд оціночних методів?

Література: [1,2,10,13,14]

Практична робота №3

Тема: «ЛЕКЦІЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ: МЕТОДИКА І ПІДГОТОВКА ЇЇ ПРОВЕДЕННЯ»

Мета: з'ясувати, які функції проведення лекції, засвоїти види лекцій та особливості їх методик; навчитись самостійно розробляти лекцію з урахуванням вимог до її структури та змісту.

Теоретична частина

Серед різноманітних форм навчальної роботи у вищому навчальному закладі важливе місце належить лекції.

Навчальна лекція (лат. lectio - читання) – логічно завершений, науково обґрунтований, послідовний і систематизований виклад певного наукового або

науково-методичного питання, теми чи розділу навчального предмета, ілюстрований за необхідності наочною та демонструванням дослідів.

Вона тісно пов'язана з усіма іншими формами організації навчально-виховної роботи – семінарськими, практичними і лабораторними заняттями. У цьому розумінні кажуть про лекційно-семінарську систему навчання.

Функції лекції. Будучи формою навчання у вищій школі, лекція виконує певні функції:

- інформаційна (передбачає передавання адаптованої для студентів інформації);
- орієнтовна (розкриває виникнення теорій, ідей: коли, ким вони вивчалися, якими причинами спонукались; список рекомендованої до лекції літератури);
- пояснювальна, роз'яснювальна (передбачає розкриття сутності наукових понять, їх визначень, тлумачення кожного слова, що належать до структури визначення);
- переконувальна (полягає у використанні аргументації, логічної доказовості, на основі чого усвідомлюється наукова інформація, що стає базою для формування у студентів наукових поглядів і переконань);
- систематизуюча (передбачає структурування всього масиву знань з певної дисципліни);
- стимулююча (спрямована на пробудження інтересу до навчальної інформації з певної науки);
- виховна і розвиваюча (передбачає оцінювання явищ, фактів, процесів, які розглядаються на лекції, розвиток мислення, уваги, уяви, пам'яті та інших пізнавальних здібностей).

Лекції повинні відповідати таким вимогам:

- науковість, інформаційність, доказовість і аргументованість, емоційність викладу інформації;
- активізація мислення слухачів через запитання для роздумів; чітка структура і логіка розкриття інформації;
- методичне оброблення, тобто виведення головних думок і положень, висновків, повторення їх в різних формулюваннях;
- виклад доступною і зрозумілою мовою;
- моральність змісту лекції і викладача;
- використання аудіовізуальних дидактичних матеріалів тощо.

Види лекцій. Лекції класифікують за кількома критеріями:

1. За дидактичними завданнями лекції поділяють на вступні, тематичні, настановчі, оглядові, заключні.

Вступна лекція зорієнтована на те, щоб дати студентам загальне уявлення про завдання і зміст усієї навчальної дисципліни, розкрити її структуру і логіку розвитку окремої галузі науки, техніки, культури, взаємозв'язок з іншими

дисциплінами, а також сприяти зацікавленості предметом. На такій лекції важливо розкрити значення дисципліни у фаховій підготовці спеціаліста, її зв'язок з іншими навчальними дисциплінами. Окрім того, вступна лекція повинна орієнтувати студентів на те, як слід слухати лекції, як їх конспектувати, як працювати над першоджерелами, які теми курсу вивчати самостійно. Зміст настанов викладача визначається тим, на якому курсі читається ця лекція.

Настановчу лекцію використовують для студентів заочної форми навчання. На такій лекції, окрім розкриття предмета навчального курсу, методів його дослідження, визначення основних проблем курсу, його особливостей і труднощів, роблять детальний огляд наявних підручників та навчальних посібників, дають методичні поради студентам, як самостійно працювати над курсом.

Тематична лекція передбачає розкриття певної теми навчальної програми дисципліни.

Оглядову лекцію нерідко читають перед або під час виробничої практики. Головне її завдання полягає в забезпеченні належного взаємозв'язку і наступності між теоретичними знаннями і практичними вміннями та навичками студентів. Оглядові лекції читають також студентам перед виконанням дипломних робіт або складанням державних іспитів, абітурієнтам – перед вступними іспитами, студентам-заочникам.

У **завершальній лекції** підбивають підсумки вивченого матеріалу з предмета шляхом виділення вузлових питань лекційного курсу і зосередження уваги на практичному значенні здобутих знань для подальшого навчання і майбутньої професійної діяльності студентів. Спеціальним завданням такої лекції є стимулювання інтересу студентів до глибокого вивчення предмета, визначення методів самостійної роботи в певній галузі.

2. За способом викладу навчального матеріалу виокремлюють такі види лекції: проблемні, лекції-візуалізації, бінарні, лекції-дискусії, лекції із задалегідь запланованими помилками, лекції-прес-конференції.

Проблемна лекція належить до активних методів навчання. На відміну від інформаційної лекції, на якій студенти отримують готову інформацію, яку необхідно запам'ятати, на проблемній лекції нове подається як невідоме, яке необхідно «відкрити». Викладач, створивши проблемну ситуацію, спонукає студентів до пошуків її розв'язання, крок за кроком підводячи до цілі. В умові поданої проблемної задачі є суперечності, які потрібно знайти і розв'язати. Проблемні лекції сприяють розвитку теоретичного мислення, пізнавального інтересу до предмета, забезпечують професійну мотивацію, корпоративність.

Лекція-візуалізація (лат. visualis – зоровий) виникла як результат пошуку нових можливостей реалізації принципу наочності. Викладач на такій лекції використовує демонстраційні матеріали, форми наочності, які не лише доповнюють словесну інформацію, а й самі виступають носіями змістовної

інформації. Підготовка такої лекції полягає у реконструюванні, перекодуванні змісту лекції або її частини у візуальну форму для подання студентам через технічні засоби. Читання її зводиться до вільного, розгорнутого коментування підготовлених матеріалів. У візуальній лекції важливі візуальна логіка, ритм подачі матеріалу, його дозування, майстерність і стиль спілкування викладача з аудиторією.

Бінарна лекція або лекція-дискусія є продовженням і розвитком проблемного викладу матеріалу у діалозі двох викладачів. Моделюються реальні ситуації обговорення теоретичних і практичних питань двома спеціалістами, наприклад, представниками двох різних наукових шкіл чи теоретиком і практиком. Перевагами такої лекції є актуалізація наявних у студентів знань, необхідних для розуміння діалогу та участі у ньому. Наявність двох джерел змушує порівнювати різні точки зору, приймати якусь з них чи формувати власну. На такій лекції виховується культура дискусії, вміння вести діалог і приймати рішення.

Лекція із заздалегідь запланованими помилками передбачає визначену кількість типових помилок змістового, методичного, поведінкового характеру, їх список викладач дає студентам на початку лекції. Завданням студентів є фіксування цих помилок на полях конспекту впродовж лекції. На розбір помилок викладач відводить 10-15 хвилин. Така лекція одночасно виконує стимулюючу, контрольну і діагностичну функції.

На лекції-прес-конференції викладач пропонує студентам письмово поставити йому запитання стосовно заявленої теми. Протягом 2-3хв. студенти формулюють запитання і передають їх викладачеві. Така лекція читається як цільний текст, у процесі якого даються відповіді на запитання. Її задачі різняться від терміну проведенн: на початку теми доцільно проводити для виявлення інтересів групи або потоку, їх установок, можливостей; в середині – для залучення студентів до вузлових моментів курсу і систематизації знань; у кінці – для визначення розвитку засвоєного змісту.

Підготовка лекцій. Рівень підготовки викладача до кожної лекції передусім визначається його науковою, методичною і загальною культурою. Однак яким би високим не був рівень викладача, він зобов'язаний **готуватися до кожної лекції**. Зумовлено це тим, що наука інтенсивно розвивається, з'являються нові знання, якими потрібно поповнювати власний багаж. Удосконалюється постійно і методика викладання.

Лекція повинна бути структурована і містити: вступ, основну частину і висновки (щоправда, ні загальну структуру лекції, ні її окремі частини не можна стандартизувати. Все залежить від творчості викладача).

Вступ має бути коротким і виразним. У ньому викладач зосереджує увагу студентів на предметі лекції, її цілях і завданнях, прикладному значенні. Важливо

також викликати інтерес до навчального матеріалу, відновити у пам'яті студентів основний матеріал з попередніх лекцій, дати час підготуватися до сприймання лекції.

Більша частина лекції відводиться розкриттю основного змісту, передбаченого планом лекції.

Завершується виклад лекції висновками.

Ефективність лекції значною мірою залежить від чіткості та послідовності розгортання її змісту. Цьому сприяє **план**, який доцільно повідомити на початку лекції або в кінці попередньої.

Обсяг і зміст матеріалу відбираються **відповідно до навчальної програми** або стабільного підручника з навчальної дисципліни. Лекція не повинна охоплювати весь програмний матеріал з теми, щоб у студента не склалося враження, що конспект лекції є єдиним джерелом, потрібним для пізнання науки. Окрім того, перенасичена інформацією лекція послаблює процес запам'ятовування необхідних знань, перешкоджає формуванню у слухачів суб'єктивної системи знань. Тому частину програмного матеріалу слід виділити для **самостійного опрацювання**. При цьому важливо привчити студентів звертатися до програми навчальної дисципліни під час її вивчення.

У процесі підготовки до лекції викладач повинен з'ясувати співвідношення її змісту зі змістом наявних підручників та навчальних посібників з дисципліни. Зміст лекції має ґрунтуватися на власному погляді викладача на матеріал, його самостійному трактуванні, а не дублюванні підручника чи посібника. Важливе також використання різних засобів унаочнення та демонстрування, які допомагають інтенсифікувати навчальний процес.

Запорукою ефективності лекції є вдало підібраний **фактичний матеріал**. Однак перевантаження лекції фактами нерідко призводить до зниження її наукової цінності. Кількість фактичного матеріалу має визначатися кількістю узагальнень. Кожне узагальнення бажано підкріпити конкретним фактом.

Лекція покликана не тільки формувати у студентів основи знань з певної наукової галузі, а і визначати напрями, зміст і характер інших видів навчальних занять (семінарів, практичних і лабораторних робіт) та самостійної роботи. З огляду на це лекції необхідно вибудовувати на матеріалі, який буде поглиблюватися і розширюватися на семінарських та лабораторно-практичних заняттях. Акцентувати слід на тій інформації, яка найнеобхідніша для майбутньої діяльності фахівця. Якщо потрібне тільки загальне ознайомлення з навчальним матеріалом, достатньо його розглянути на лекції; щоб сформувати певні професійні якості, вміння та навички, тоді доцільно винести матеріал на практичні чи лабораторні заняття.

Підбираючи матеріал до лекції, викладач має продумати її зв'язок з попереднім і наступним матеріалом, вибудувати його так, щоб вся лекція і окремі її частини відповідали принципам дидактики вищої школи.

Завершення підготовки викладача до лекції має бути у певний спосіб оформлене: **конспект чи повний текст лекції**. Однак це певною мірою «прив'язує» викладача до записів під час лекції, викликає бажання прочитати її за цим матеріалом, не вносячи ніяких змін. Доцільніше готувати впорядковані записи на невеликого розміру карточках. За таких умов завжди є можливість щось додати, вилучити або змінити, легко знайти потрібний матеріал під час лекції.

Методика викладання лекцій.

Залежно від теми лекції, рівня студентів для розкриття її змісту використовують **індуктивний метод** (факти, приклади, які підводять до наукових висновків) або **дедуктивний** (пояснення загальних положень з наступним демонструванням можливості їх застосування на конкретних прикладах).

У педагогіці єдиної методики проведення лекцій не існує, однак кожен викладач має дотримуватись **певних вимог**:

1. Доведення до студентів **мети лекції** і належне її мотивування. Це виховує в них вміння одразу, без зволікань, залучатися у процес слухання лекції.

2. **Доступність і науковість викладу**. Доступність передбачає врахування рівня студентів, їх індивідуальних особливостей, а науковість — розкриття причинно-наслідкових зв'язків, явищ, подій, проникнення в їх сутність, міждисциплінарні зв'язки тощо. Матеріал має бути цікаво побудований, щоб легко сприймався і усвідомлювався студентом. Викладач має відстежувати, що із сказаного ним і якою мірою сприйнято аудиторією, чи не виникли у слухачів запитання через недостатнє розуміння змісту лекції, невідповідність до її сприйняття; чи встигають вони усвідомити кожне нове положення, чи вміють поєднувати нову інформацію з попередньою.

3. **Включення механізму зворотного зв'язку**. Це дає змогу лектору не лише контролювати рівень сприймання, а й регулювати процес роздумів залежно від реального стану студентів. Цього можна досягти вибірково опитуванням кількох осіб. Деколи його проводять у письмовій формі (5-10хв.), роздаючи всім студентам картки з найважливішими запитаннями, на які вони повинні відразу написати короткі відповіді.

4. **Повторення важливих теоретичних положень**. Це дає змогу студентам не тільки записати основне, а і краще засвоїти весь матеріал. Такі повтори підвищують ймовірність запам'ятовування, а отже, і розуміння, систематизацію матеріалу, який базується на міцному фундаменті засвоєних фактів.

5. **Завершення кожного питання лекції підсумком** і мотивованим переходом до наступного. Виокремлення складових частин навчального матеріалу полегшує сприймання і запам'ятовування, допомагає краще усвідомити зв'язки між частинами цілого.

6. **Вміння і здатність змусити себе слухати**. Процес сприймання, розуміння і засвоєння лекційного матеріалу неможливий без уваги, що полягає в

спрямованості і зосередженості психічної діяльності людини на певних об'єктах чи діях і відволіканні від усього іншого, стороннього. К.Ушинський образно говорив, що увага являє собою «ті двері, через які проходить все, що тільки входить у душу людини із зовнішнього світу». А.В.Ключевський зазначав, що у викладанні найважчим і найважливішим є вміння «піймати цю непосидючу птицю – юнацьку увагу».

7. Емоційність викладу. Вона є засобом мобілізації і підтримання уваги студентів. Емоційність досягається насамперед чіткою, живою, образною, інтонованою мовою викладача, її сприятимуть також афоризми, вдалі аналогії та цитати.

Студентів слід орієнтувати і на те, що в процесі слухання лекцій потрібно поєднувати безпосереднє захоплення з необхідністю виконувати і таку роботу, яка не викликає особливого інтересу, а вимагає особливої уваги, вольових зусиль.

8. Налагодження живого контакту. Ідеться про вміння викладача тримати в полі свого зору кожного студента, своєчасно і правильно реагувати на їх міміку, репліки, жести, вдало використати гумор та жарти. Такі засоби зближують викладача з аудиторією і сприяють створенню настрою для більш осмисленого сприймання змісту лекції. Як зазначав Д.Писарев, користуватися засобами гумору слід уміло: «Коли сміх, жарти, гумор є засобами, тоді все гаразд, коли вони стають метою – тоді починається безлад».

9. Створення проблемних ситуацій. Усвідомлення студентами проблеми налаштовує їх на її розв'язання, спонукає до роздумів, активізує їх пізнавальну діяльність. Викладач при цьому має змогу керувати перебігом мислень та обговорень студентів.

Важливим питанням в роботі студента під час лекції є **конспектування**. Воно корисне з огляду на те, що допомагає навчитися одночасно робити кілька справ: слухати, писати, аналізувати, розмірковувати; під час записів на лекції у студента одночасно працює кілька аналізаторів – він слухає, дивиться, пише. Така комплексна діяльність сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу та інтенсивнішому розвитку наукового мислення студента.

Слухання лекцій буде ефективнішим, якщо студенти самостійно заздалегідь готуватимуться до наступної лекції за підручником. Студентам, особливо перших курсів, варто давати план кожної наступної лекції. Це активізує пізнавальні сили, сприяє зосередженню уваги.

Успіх лекції залежить і від деяких організаційних моментів: обладнання робочих місць викладача і студентів, вдалого використання наочності і технічних засобів навчання, налагодження зворотного зв'язку, суворого дотримання регламенту занять тощо.

Лекція в навчальному процесі вищої школи займає домінуюче місце і вимагає від викладачів постійної праці над вдосконаленням методики її читання. А це можливо за умови, що викладачі постійно перебуватимуть у пошуках,

вивчатимуть передовий досвід і творчо використовуватимуть його у своїй практичній діяльності.

Практична частина

Запропонуйте та розробіть власний проект лекції з будь-якої дисципліни, але з дотриманням всіх вимог до структури та змісту лекції. Підготуйте розроблену лекцію у вигляді презентації та захистіть її, представляючи матеріал студентській аудиторії.

Увага! Завдання потребує певної підготовки, тому видається на попередньому занятті, і виконується індивідуально.

Завдання 1: Визначити вступну частину лекції, де повинні бути вказані:

- тема лекції;
- задачі лекції (розвиваюча; виховна; конкретні цілі завдання:студенти повинні знати...; студенти повинні вміти...);
- план: найменування основних питань, що мають бути розглянуті на лекції.

Завдання 2: Характеристика рекомендованої літератури, необхідної для організації самостійної роботи студентів.

Якщо тема лекції не вводна (не перша у вивченні курсу), то необхідна ретроспекція-нагадування про питання, розглянуті на минулій лекції, зв'язок їх з новим матеріалом, вказівка на його роль, місце і значення в данній дисципліни, а також в системі інших наук.

Завдання 3: Розробити основну частину лекції – виклад змісту лекції відповідний запропонованому плану. Ця частина визначається видом лекції, і включає та розкриває її тему завдяки теоретичному і фактичному матеріалу, його аналіз і оцінці, існують різні способи аргументації та докази висунутих теоретичних положень.

Завдання 4: Сформулювати заключну частину лекції, яка має містити висновки – підведення загального підсумку лекції, повторення основних її положень, узагальнення матеріалу; відповіді на запитання студентів.

Завдання 5: Розробити завдання для самопідготовки (наприклад, оголосити тему наступної лекції і запропонувати самостійно підготуватись до неї), для цього необхідно навести список літератури, рекомендованої для самопідготовки.

Завдання 6: Розроблену лекцію представте у вигляді презентації, де будуть відображенні всі завдання та захистіть її під час практичного заняття.

Контрольні запитання:

1. Яке місце займає лекція в організації навчально-виховної роботи в закладах вищої освіти?
2. Як поділяються лекції за дидактичними завданнями?

3. Наведіть приклад, з власного досвіду, відвідання різних видів лекцій. Аргументуйте за якими ознаками зробили свій вибір.

4. В чому полягає основна методологічна задача бінарної лекції, і як організувати її проведення?

5. Охарактеризуйте структуру лекції.

6. З яким документом узгоджується зміст кожної навчальної лекції у ЗВО? Скільки питань має містити план лекції?

7. Які основні вимоги до методики викладання лекції?

8. Запропонуйте власні прийоми під час читання лекції для налагодження інтерактивного спілкування з студентом.

9. Чи необхідно конспектування лекції під час її проведення? Якщо темп викладання швидкий, які ще додаткові матеріали повинен підготувати викладач?

10. Проаналізуйте власний досвід розробки та читання лекції.

Література: [3, 4, 6, 8]

Практична робота №4

Тема: «МЕТОДИКА ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ, ЛАБОРАТОРНИХ І СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЬ У ВИЩІЙ ШКОЛІ»

Мета: ознайомитись з організацією та проведенням різних форм навчальних занять; згідно методичних рекомендацій самостійно розробити практичне заняття для дисципліни.

Теоретична частина

Існують різні форми навчальних занять, серед яких основними є практичні, лабораторні і семінарські заняття.

Практичне заняття (лат. *practicos* - діяльний) – форма навчального заняття, під час якої викладач організовує для студентів аналіз окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує навички і вміння їх практичного застосування, через індивідуальне виконання відповідно сформульованих завдань.

Основні завдання практичних занять:

- поглиблення та уточнення знань, здобутих на лекціях і в процесі самостійної роботи;

- формування інтелектуальних навичок і вмінь планування, аналізу й узагальнень, опанування навичок організації професійної діяльності;

- накопичення первинного досвіду організації виробництва та технікою управління ним;
- оволодіння початковими навичками керівництва, менеджменту та самоменеджменту.

Найважливішим елементом практичного заняття є **навчальна задача** (проблема), запропонована для вирішення. Викладач, підбираючи приклади (завдання і логічні завдання) для практичного заняття, повинен представляти дидактичну мету: прищеплення яких навичок і вмінь стосовно кожної задачі; встановити, яких зусиль від студентів вона потребує, в чому має проявитися творчість кожного при вирішенні даного завдання.

Структура практичного заняття: попередній контроль знань, навичок і вмінь студентів; формулювання загальної проблеми та її обговорення за участю студентів; розв'язування завдань та їх обговорення; рішення контрольних завдань, їх перевірка та оцінювання.

Хоча на практичних заняттях відпрацьовують теми, за якими було прочитано лекції, доцільно, щоб на цих заняттях невелика теоретична частина передувала практичній. Це спрямовує студентів на науковий підхід до виконання практичних робіт, підвищує їх якість.

У процесі проведення практичних занять використовують різні методи навчання. Оскільки головне завдання цього виду навчальної роботи – формування навичок та вмінь, то основними мають бути різноманітні вправи (підготовчі, пробні, за зразком, тренувальні, практичні, графічні, технічні, усні, письмові, творчі та ін.).

Практичні заняття мають відповідати наступним **вимогам:**

- розуміння з боку студентів необхідності володіти базовими теоретичними знаннями;
- усвідомлення необхідності вироблення навичок і вмінь, що мають професійну спрямованість;
- забезпечення оптимальних умов для формування навичок і вмінь (санітарно-гігієнічних, дидактичних, виховних);
- навчання студентів раціональних методів оволодіння навичками і вміннями;
- забезпечення самостійної діяльності кожного студента;
- дотримання систематичності і логічної послідовності у формуванні навичок і вмінь студентів;
- розроблення завдань для практичних занять з чіткою професійною спрямованістю;
- широке включення в систему практичних занять творчих завдань;
- систематичний контроль за виконанням практичних завдань;
- постійне заохочення практичної навчальної діяльності студентів.

Рекомендується спочатку давати студентам **легкі завдання** (логічні завдання), які розраховані на продуктивну діяльність, що вимагає простого відтворення способів дії, даних на лекції, для осмислення і закріплення в пам'яті. Такі завдання допомагають контролювати правильність розуміння студентами окремих питань вивченого матеріалу.

Потім **зміст навчальних завдань ускладнюється**. Пропонуються завдання, розраховані на продуктивно-перетворювальну діяльність, при якій студенту потрібно не тільки відтворити відомий йому спосіб дій, але і дати аналіз його доцільності; висловити свої міркування, пов'язані з умовами завдання, висунутих гіпотез, отриманих результатів.

Надалі зміст завдань (логічних завдань) знову ускладнюється з таким розрахунком, щоб їх рішення вимагало на початку **окремих елементів продуктивної діяльності**, а потім – повністю продуктивної (творчої). Як правило, такі завдання в цілому носять комплексний характер і призначені для контролю глибини вивчення матеріалу теми або курсу.

Вибудовуючи систему завдань поступово зростаючої складності, викладач домагається засвоєння студентами найбільш важливих методів і прийомів, характерних для даної навчальної дисципліни.

Практичні заняття, незалежно від їх конкретних особливостей, значною мірою забезпечують відпрацювання навичок та вмій прийняття практичних рішень у реальних умовах професійної діяльності, що мають у своїй основі теоретичний характер.

Лабораторне заняття (лат. *labor* - праця) – форма навчального заняття, на якому студенти під керівництвом науково-педагогічного працівника особисто проводять натурні або імітаційні експерименти чи досліди з метою практичної перевірки та підтвердження окремих теоретичних положень навчальної дисципліни, набувають практичних навичок роботи з лабораторним обладнанням, устаткуванням, вимірювальною апаратурою, обчислювальною технікою, засвоюють методику експериментальних досліджень у конкретній предметній галузі.

Проведення лабораторних занять потребує добре підготовлених, спеціально обладнаних навчальних лабораторій із використанням устаткування, пристосованого до умов навчального процесу (лабораторні установки, макети тощо). Інколи лабораторні заняття доцільно проводити безпосередньо на виробництві, в умовах реального професійного середовища.

Структура лабораторного заняття: проведення поточного контролю підготовленості студентів до виконання конкретної лабораторної роботи, виконання її завдань, підготовка індивідуального звіту про виконану роботу і захист його перед науково-педагогічним працівником.

У процесі організації та **проведення лабораторних робіт** викладачу **необхідно акцентувати увагу** на таких аспектах:

- змістовність лабораторних занять;
- забезпечення лабораторій, кабінетів новітнім обладнанням, яке відповідає, технологіям сучасного виробництва;
- забезпечення матеріалами, реактивами, приладами, апаратами;
- забезпечення самостійності студентів під час виконання лабораторних робіт;
- дотримання правил техніки безпеки.

Плани, технологію та методику проведення практичних і лабораторних робіт розробляють відповідні кафедри. Кількість годин на заняття з окремої дисципліни визначено навчальним планом, перелік тем практичних та лабораторних занять – робочою навчальною програмою дисципліни; замінювати такі заняття іншими видами не можна.

Кількість студентів на лабораторному занятті не повинна перевищувати половини академічної групи. Кожен студент має самостійно виконати всі лабораторні роботи і оформити їх результати. На практичних заняттях, як правило, присутня вся академічна група.

Виконання практичних і лабораторних робіт оцінює науково-педагогічний працівник. **Підсумкові оцінки** за виконання таких робіт враховують під час визначення семестрової підсумкової оцінки з відповідної навчальної дисципліни.

Семінар – вид навчальних занять практичного характеру, спрямованих на поглиблення, розширення, деталізацію і закріплення теоретичного матеріалу. Семінарські заняття сприяють активізації пізнавальної діяльності студентів, формуванню самостійності суджень, умінню відстоювати власні думки, аргументувати їх на основі наукових фактів. Вони сприяють оволодінню фундаментальними знаннями, допомагають розвивати логічне мислення, формувати переконання, оволодівати культурою толерантності, активно впливати на соціальне становлення особистості.

У сучасній вищій школі семінарським заняттям належить значна частина навчального часу, особливо з дисциплін соціально-економічного і гуманітарного циклів.

У практиці навчальної роботи виокремлюють три різновиди семінарських занять: просемінари, семінари, спец.семінари.

Просемінари мають передувати власне семінарам, відігравати вступну, підготовчу роль. Вони передбачають аудиторну роботу студентів під керівництвом педагога, спрямовану на оволодіння навичками і вміннями самостійної роботи з підготовки до безпосередньої участі в семінарах.

Отже, головна функція просемінарів – оволодіння технологією, методикою і технікою роботи на власне семінарах з урахуванням навчальної дисципліни.

Просемінари зазвичай проводять на початку вивчення навчального курсу, у програмі якого заплановано певну кількість годин на семінарські заняття. Двох

просемінарів досить, щоб допомогти студентам оволодіти відповідним рівнем технології, техніки і методики підготовки та участі в семінарських заняттях.

Семінари – вищий рівень організації навчальної діяльності. Цією організаційною формою навчання передбачено підвищення пізнавальної активності студентів.

Технологія організації та проведення семінарських занять передбачає попереднє визначення науково-педагогічним працівником теми, основних питань, які винесено на обговорення, ознайомлення зі списком літератури для опрацювання та методичними рекомендаціями щодо систематизації результатів цієї роботи.

Безпосередньо на заняттях обговорюють основні проблеми теми, проводять дискусію, заохочують активність студентів, підводять підсумки, оцінюють діяльність студентів. Загалом семінари мають забезпечувати інтелектуальний розвиток студентів та формувати у них пізнавальну активність.

У процесі організації та перебігу семінарських занять важливо забезпечити оптимальні умови для спілкування на рівні «викладач – студенти» на засадах демократизму і толерантності. Лише за умов вільного висловлювання власних думок, їх наукового обґрунтування активізується процес творчого пізнання, формуються пізнавальні і соціальні мотиви навчіння.

Після завершення навчання фахівці долучаються до активної виробничої і соціальної діяльності, яка відбуватиметься в соціальному середовищі (різноманітність виробничих, психологічних, моральних чинників, різні напрями в політиці, мистецтві, релігії та ін.). Це вимагає від особистості толерантності та вміння обстоювати власні позиції, погляди на ту чи іншу проблему з позицій наукових законів і здорового глузду. Ці уміння саме і виробляють на семінарах.

Треба враховувати, що зміст семінарського заняття може не залишитися надовго в пам'яті студентів. Головне, щоб вони вчилися мислити, висловлювати свої судження, аналізувати думки інших, щоб відбувався рух в інтелектуальному розвитку, формуванні наукового світогляду та системи методів і прийомів пошуку істини, культури спілкування.

У системі семінарських занять треба уникати одноманітності їх проведення, вносячи елементи дискусії, гри, змагання.

Важливу роль у формуванні професійної зрілості студентів відіграють **дослідницькі семінари**, що є вищою сходинкою навчальної діяльності. Вони спрямовані на формування у студентів навичок та вмінь проведення наукових досліджень.

Спецсемінари зазвичай проводять на старших курсах. Кафедри затверджують і розробляють їх тематику, складають відповідні програми з чітким визначенням вузлових тем, основної літератури.

Обсяг занять залежить від обсягу та важливості загальної теми, кількості студентів у групі. На вступному занятті науково-педагогічний працівник акцентує

увагу студентів на важливості теми, ознайомлює з організацією роботи над нею, дає методичні рекомендації щодо підготовки наукових повідомлень, розробки технологічних карт та ін. За студентами закріплюють конкретні теми (можна одну тему доручати 2-3 студентам) і складають календарний план підготовки матеріалів.

Безпосередньо на заняттях визначені студенти організовують і проводять навчальну роботу в групі: виступають з науковими повідомленнями, ознайомлюють з технологічними картами, обговорюють окремі аспекти проблеми. Усі студенти конспектують необхідні матеріали, рекомендовану літературу.

Таким чином, студенти займаються не лише трансляцією знань, а і набувають досвід організації пізнавальної діяльності своїх колег.

Практична частина

I етап: На початку практичної частини заняття в групі проводиться «**мозковий штурм**» на тему: «Актуальні питання практичного заняття для засвоєння курсу «Методика викладання у ЗВО». Студенти завчасно ознайомлюються з важливими проблемними завданнями, які потребують розгляду та обговорення. Під час «мозкового штурму» протягом 15-20хв кожний студент має змогу внести свої пропозиції тематики практичного заняття. Усі пропозиції записують, систематизують і викладач визначає 3-4 найбільш цікаві ідеї.

II етап: група **поділяється на бригади по 4-6 студентів**, в якій обирається **спікер-викладач** або призначається викладачем із студентів, що запропонували найбільш цікаві ідеї.

III етап: Студенти працюють над розробкою **власного практичного заняття**. Кожна бригада протягом 20-30хв. має запропонувати власний проект практичного заняття з дотриманням всіх вимог до структури та мети його проведення.

IV етап: підготовлену **розробку представляє кожна бригада** на студентську аудиторію обраним спікером-викладачем.

Відбувається обговорення представлених робіт, студенти самі визначають недоліки та переваги презентацій. Голосуванням в студентській групі визначають переможців такого імпровізованого конкурсу.

В ході підготовки до проведення практичного заняття необхідно:

- вивчити вихідну документацію (навчальні програми, тематичний план, лекції);
- скластися уявлення про цілі і завдання практичного заняття;
- приступити до розробки змісту практичного заняття. Для цього необхідно виділити поняття, положення, закономірності, які слід ще раз проілюструвати на конкретних завданнях і вправах;

- визначити способи рішення підібраних завдань самим викладачем (кожна задача, запропонована студентам, повинна бути попередньо вирішена і методично розроблена);
- підготувати висновки вирішення завдань, розробка підсумкового виступу;
- правильно розподілити час, відведений на практичне заняття.

Контрольні запитання та завдання:

1. Назвіть вимоги, що їх висувають до проведення практичного заняття.
2. Від чого залежить ефективність проведення практичних занять? Відповідь обґрунтуйте.
3. Зробіть порівняльний аналіз практичних та лабораторних занять?
4. У чому головна мета лабораторного заняття?
5. Охарактеризуйте структуру лабораторного заняття.
6. Проаналізуйте основні види семінарських занять, їх особливості.
7. У чому полягає демократизм проведення семінарських занять?
8. Коли доцільно проводити такий вид навантаження як просемінар?
9. Поясніть організацію і методику проведення спецсемінарів.
10. Проаналізуйте етапи підготовки практичного заняття, використовуючи власний досвід.

Література: [5, 7, 9, 12]

Практична робота №5

Тема: «МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ»

Мета: ознайомитись з видами самостійної роботи студентів; її розподілом та задачами для формування висококваліфікованого фахівця: навчити методиці правильної організації самостійної роботи та розрахунку тривалості самостійної роботи для окремих дисциплін.

Теоретична частина

Підготовка кваліфікованих фахівців з вищою освітою, конкурентоспроможних на ринку праці, здатних до компетентної і ефективної діяльності за своєю спеціальністю на рівні європейських і світових стандартів, можлива за умови підвищення ролі самостійної роботи студентів.

Самостійна робота є одним з найважливіших компонентів освітнього процесу, що передбачає інтеграцію різних видів індивідуальної та колективної

навчальної діяльності, яка здійснюється як під час аудиторних, позааудиторних занять, без участі викладача, так і під його безпосереднім керівництвом. У контексті сучасної системи навчання самостійна робота домінує серед інших видів навчальної діяльності студентів після практичної підготовки (може становити від 30 до 60% навчального програмного матеріалу) та дозволяє розглядати накопичувані знання як об'єкт власної діяльності студента.

Навчально-пізнавальна діяльність студентів у процесі виконання самостійної роботи характеризується високим рівнем самостійності та сприяє залученню студентів до творчої активності.

Самостійна робота у закладах вищої школи передбачає поетапне засвоєння нового матеріалу, повторення та закріплення, його застосування на практиці. Ефективність самостійної роботи залежить від її організації, змісту, взаємозв'язку та характеру завдань.

З одного боку, самостійна робота розглядається як педагогічний засіб організації та управління самостійною діяльністю студента в навчальному процесі, з іншого боку, – це особлива форма навчально-наукової діяльності.

У сучасних умовах інформатизації суспільства та оновлення педагогічної системи проблема самостійності виходить на якісно новий рівень. Аналіз досліджень з проблеми використання інформаційних технологій у навчанні студентів дозволяє визначити основні напрями активного застосування інформаційних технологій у навчальному середовищі: розширення можливостей підвищення якості освіти, відкриття нових можливостей розвитку мислення студентів, підбір індивідуальних способів отримання знань шляхом самостійної роботи за допомогою інформаційно-комп'ютерних технологій, як фактора зближення сфери освіти з реальним світом, поєднуючи традиційні та сучасні методи навчання, що сприяє створенню **єдиного освітнього інформаційного середовища**.

Самостійну роботу студентів можна **класифікувати за різними критеріями:**

1. За характером керівництва і способом здійснення контролю за якістю знань з боку викладача (з урахуванням місця, часу проведення):

- а) аудиторну та позааудиторну (3-4 години на день, у т.ч. і у вихідні);
- б) колективну роботу під контролем викладача – індивідуальні заняття з викладачем.

2. За рівнем обов'язковості:

- а) **обов'язкову**, визначену навчальними планами і робочими програмами (виконання домашніх завдань, підготовка до лекцій, практичних робіт та різновиди завдань, які виконуються під час ознайомлювальної, навчальної, виробничої та переддипломної практик; підготовка і захист дипломних та курсових робіт та ін.);

б) *рекомендовану* (участь у роботі наукових гуртків, конференціях, підготовка наукових тез, статей, доповідей, рецензування робіт та ін.);

в) *за ініціативою* (участь у різноманітних конкурсах, олімпіадах, вікторинах, виготовлення наочності, підготовка технічних засобів навчання та ін.).

3. За рівнем прояву творчості:

а) *репродуктивну*, що здійснюється за певним зразком (розв'язування типових задач, заповнення таблиць, моделювання схем, виконання тренувальних завдань, що вимагають осмислення, запам'ятовування і простого відтворення раніше отриманих знань);

б) *реконструктивну*, яка передбачає слухання і доповнення лекцій викладача, складання планів, конспектів, тез та ін.;

в) *евристичну*, спрямовану на вирішення проблемних завдань, отримання нової інформації, її структурування (складання опорних конспектів, схем-конспектів, анотацій, побудову технологічних карт, розв'язання творчих завдань);

г) *дослідницьку*, яка орієнтована на проведення наукових досліджень (експериментування, проектування приладів, макетів, теоретичні дослідження та ін.).

Умови для самостійної роботи студентів (СРС) створюються закладом вищої освіти та його підрозділами, відповідальними за конкретні напрямки навчальної діяльності.

Матеріально-технічне та інформаційно-технічне забезпечення СРС включає:

- бібліотеку із читальними залами, укомплектованими відповідно до чинних норм;

- комп'ютерні класи з можливістю роботи в мережі інтернет;

- аудиторії, робочі кімнати в гуртожитках для самопідготовки;

- місця проходження практики (бази практики) відповідно до укладених договорів;

- навчальну і навчально-методичну літературу, розроблену з урахуванням збільшення частки СРС, у загальному обсязі дисципліни та інші матеріали.

Для забезпечення належних умов для СРС на складному лабораторному обладнанні, у комп'ютерних класах, інших навчальних об'єктах підвищеної складності і небезпеки ця робота може здійснюватися за попередньо складеним графіком під керівництвом викладачів кафедри або лаборантів із наданням необхідних консультацій і методичної допомоги.

Базові підрозділи академії (кафедри, лабораторії, дослідницькі центри тощо) створюють необхідні умови для участі студентів у науково-дослідній роботі.

У вищому навчальному закладі функціонують **два основних види науково-дослідної роботи студентів**: навчальна науково-дослідна робота, передбачена навчальними планами, і науково-дослідна робота студентів, яка здійснюється під керівництвом професорсько-викладацького складу.

Навчальна науково-дослідна робота. Такий вид роботи студентів у межах навчального процесу є обов'язковим для кожного і охоплює майже всі форми навчальної роботи.

Згідно з навчальними планами і програмами загальноосвітніх і фахових дисциплін кожний студент повинен оволодіти процесом наукового пізнання, виконуючи протягом усього періоду навчання завдання, які поступово ускладнюються і поглиблюються.

Інноваційною технологією навчання є впровадження в навчальний процес **індивідуальних навчально-дослідних завдань (ІНДЗ)**. Це вид позааудиторної індивідуальної роботи студента навчального, навчально-дослідного чи проектно-конструкторського характеру, яке виконується в процесі вивчення програмного матеріалу навчального курсу і завершується складанням підсумкового іспиту чи заліку.

Науково-дослідна робота студентів поза навчальним процесом є одним з найважливіших засобів формування висококваліфікованого спеціаліста. Вона передбачає участь у роботі предметних наукових гуртків; проблемних груп, секцій, лабораторій; участь у виконанні держбюджетних або госпрозрахункових наукових робіт; проведення досліджень у межах творчої співпраці кафедр, факультетів; роботу в студентських інформаційно-аналітичних і культурологічних центрах, перекладацьких бюро; рекламну, лекторську діяльність; написання статей, тез, доповідей, інших публікацій.

Предметний науковий гурток як форма НДРС найчастіше використовується в роботі зі студентами молодших курсів. Члени наукового гуртка готують доповіді і реферати. Згодом їх заслуховують на засіданнях гуртка чи науковій конференції. Членами гуртка можуть бути студенти групи, курсу, факультету, всього навчального закладу. Останній варіант найчастіше стосується гуртків, які вивчають проблеми суспільних і гуманітарних наук, тому що в технічних і природничих гуртках наукові дослідження студента п'ятого курсу будуть малозрозумілі студентам першого, що спричинить втрату інтересу до гуртка.

Робота в **проблемних студентських лабораторіях** охоплює різні види моделювання, вивчення і аналіз реальних документів, програм, ділові ігри, проведення експерименту, створення чогось нового. Тут надзвичайно важливе значення має здатність студентів працювати колективно. Якщо в групі кожен студент відповідає переважно тільки за себе, то в такій лабораторії, де теми досліджень більш глобальні, однією самотійною роботою обійтися практично неможливо. Керівник лабораторії повинен допомогти студентам поділити тему на окремі питання, розв'язання кожного з яких полегшуватиме розв'язання головної проблеми. Необхідно брати до уваги інтереси кожного студента, його схильності і можливості. В таких умовах студент має змогу здобути за час навчання і роботи в гуртках знання реалізувати в дослідженнях, що мають практичне значення. Отже,

робота в проблемній студентській лабораторії є важливим кроком до повноцінної науково-дослідної роботи і цінним досвідом для наукової та практичної діяльності.

На **наукових конференціях** молоді дослідники виступають з результатами своєї наукової роботи. Це змушує їх ретельно готувати виступ, формує ораторські здібності. Кожний студент має змогу оцінити свою роботу на тлі інших і зробити відповідні висновки. Оскільки на конференціях, як правило, відбувається творче обговорення доповідей, то кожен доповідач може почерпнути оригінальні думки, ідеї.

Науково-практичні конференції спрямовані на обговорення шляхів розв'язання практичних завдань. Часто їх проводять поза стінами вищого навчального закладу, на території заводу, фабрики, фермерського господарства, школи. Наприклад, науково-практична конференція може проводитися за результатами літньої практики студентів, на якій вони зіткнулися з певними проблемами і за допомогою працівників підприємства і викладачів можуть знайти шлях до їх подолання. Такі конференції сприяють встановленню тісних зв'язків між вищим навчальним закладом і підприємствами, а також формують вміння у студентів застосовувати теорію на практиці.

Зміст самостійної роботи студентів (СРС) з конкретної навчальної дисципліни визначається її робочою програмою та методичними рекомендаціями і може складатися з таких видів роботи:

- підготовка до аудиторних занять (лекцій, практичних, семінарських, лабораторних та ін.);
- виконання практичних завдань протягом семестру;
- самостійне опрацювання окремих тем навчальної дисципліни згідно із навчально-тематичним планом;
- виконання контрольних робіт студентами заочної і дистанційної форм навчання;
- підготовка і виконання завдань, передбачених програмою практичної підготовки, курсового проектування, творчих робіт тощо;
- підготовка до усіх видів контролю, в тому числі до курсових, модульних і комплексних контрольних робіт та підсумкової державної атестації (державних іспитів, виконання випускної кваліфікаційної роботи бакалавра чи магістра);
- робота у студентських наукових гуртках, семінарах;
- участь у роботі факультативів, наукових і науково-практичних конференцій, семінарів, олімпіад тощо;
- участь у науковій та науково-методичній роботі кафедр, факультетів, наукових підрозділів академії;
- інші види діяльності, що ініціюється закладом вищої освіти, факультетом, кафедрою та органами студентського самоврядування.

Одним із видів проведення індивідуальної та самостійної роботи зі студентами є використання сучасних технологій навчання, що застосовуються в академії. Це модульне, динамічне, об'єктно-орієнтоване середовище для навчання **Moodle**, яке створюється викладачами на допомогу студентам і базується на використанні сучасних інформаційних технологій і комп'ютерних засобів навчання.

Практична частина

При складанні плану самостійної роботи студентів (СРС), визначенні її змісту й обсягу, необхідно враховувати збалансованість СРС з іншими видами навчальної роботи, щоб не перевищувати загальне (54 академічні години) тижневе навантаження студента, тобто необхідно задавати домашні завдання з урахуванням обґрунтованих норм часу на ті чи інші види робіт. Наявність і цілеспрямоване дотримання погоджених норм часу на СРС дисциплінує і організує студента.

Рекомендовані норми витрат часу, які встановлені на основі багаторічного досвіду викладачів з організації самостійної навчальної роботи студентів подані в таблиці 1.

Таблиця 1 – Рекомендовані норми витрат часу на самостійну роботу студентів

№ з/п	Вид самостійної роботи	Навантаження, академічних годин
1.	Опрацювання лекційного матеріалу	0,5 год. / 1 год. аудитор.занять
2.	Підготовка до лабораторних робіт	
3.	Підготовка до практичних занять	
4.	Підготовка до семінарів	1 год./ 1 год. семінару
5.	Підготовка до складання екзаменів, контрольних робіт, тестування	9 год. / 1 кредит
6.	Виконання індивідуальних завдань	12 год. на 1 інд.завдання
7.	Виконання курсових проектів, робіт	36 год./ 1 проект (робота)
8.	Опрацювання окремих розділів програми, які не викладаються на лекціях	3 год. / 1 год. лекційного

Завдання 1: Ознайомитись з нормами витрат часу на самостійну роботу студентів (таблиця 1) і розрахувати загальну кількість годин, що виділяється на самостійну роботу з окремих дисциплін. Для розрахунків використовувати навчальні плани або робочі програми дисципліни (матеріали надає викладач).

Завдання 2: Перевірити за допомогою розрахунку, яку частину загального обсягу на вивчення дисципліни передбачено засвоїти за допомогою різних видів самостійної роботи (Відповідь представити у % до загального обсягу академ.год. на дисципліну).

Завдання 3: Розробити власний алгоритм підготовки до різних видів самостійної роботи, враховуючи методичні рекомендації.

Приклади самостійної роботи взяти з таблиці 1.

Контрольні запитання:

1. Обґрунтуйте, чому в сучасних умовах зростає кількість годин, що виділяється на самостійну роботу при вивченні дисципліни.
2. Які види робіт можна віднести до самостійної роботи?
3. Як класифікується самостійна робота за рівнем творчості?
4. Проведіть порівняльну характеристику навчально-пізнавальної діяльності та науково-дослідної роботи.
5. Які види самостійної роботи студентів потребують найбільшого годинного навантаження?
6. Охарактеризуйте особливості роботи студентів в наукових гуртках.
7. В чому полягає створення певних умов для самостійної роботи? Що передбачає створення таких умов у гуртожитках?
8. Чи необхідна присутність викладача при роботі студента в умовах хіміко-технологічної лабораторії? Відповідь обґрунтуйте.
9. Що таке «єдине освітнє інформаційне середовище»?
10. Який вид самостійної роботи, на вашу думку, найбільш ефективний і чому?

Література: [3, 8, 9,11]

П р а к т и ч н а р о б о т а № 6

Тема: «МЕТОДИКА ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ, ВМІНЬ І НАВИЧОК»

Мета: ознайомитись з критеріями оцінювання знань та вмінь студентів; знати види контролю навчального процесу; вміти складати тестові завдання різних видів контролю та екзаменаційних білетів.

Теоретична частина

Успіхи навчально-пізнавальної діяльності студентів характеризуються кількісними та якісними показниками, що виражаються і фіксуються оцінкою.

Оцінювання знань – визначення та вираження в умовних одиницях (балах), а також в оціночних судженнях викладача знань, вмінь і навичок студентів відповідно до вимог навчальних програм.

У сучасній педагогіці вищої школи спостерігаються різні підходи до визначення критеріїв оцінювання результатів пізнавальної діяльності студентів. Об'єктом оцінювання можуть бути **структурні компоненти навчальної діяльності** (за А.Бойко), а саме:

1) **Змістовий компонент** – обсяг знань про об'єкт вивчення (відповідно до навчальних програм, державних стандартів). При оцінюванні підлягають аналізу такі характеристики знань: повнота, правильність, логічність, усвідомленість (розуміння, виокремлення головного і другорядного); вербалізація, тобто словесне оформлення (переказ, пояснення); вміння застосовувати знання тощо.

2) **Операційно-організаційний компонент** – здатність студента обирати способи дій з огляду на навчальну програму з дисципліни, яка оцінюється (предметні дії); індивідуальні розумові здібності, тобто вміння порівнювати, абстрагувати, класифікувати, узагальнювати тощо (розумові дії); навички аналізувати, планувати, організовувати, контролювати процес і результати виконання завдання, діяльність загалом (загальнонавчальні дії). Підлягають аналізу також правильність, самостійність виконання за умов новизни (за зразком, аналогічні, відносно нові); розуміння та словесне оформлення: відтворення, пояснення, застосування в умовах новизни тощо.

3) **Емоційно-мотиваційний компонент** – ставлення до навчання (байдуже, недостатньо позитивне, зацікавлене, яскраво виражене, позитивне).

Саме ці характеристики можуть бути взяті за основу визначення рівня навчальних досягнень, загальних критеріїв їх оцінювання та відповідних оцінок (у балах).

Критеріями оцінювання можуть бути також (за А. Алексюком):

- характер засвоєння вже відомого знання (рівень усвідомлення, міцність запам'ятовування, обсяг, повнота і точність знань);
- якість виявленого студентом знання, логіка мислення, аргументація, послідовність і самостійність викладу, культура мовлення;
- ступінь оволодіння вже відомими способами діяльності, уміннями і навичками застосування засвоєних знань на практиці;
- оволодіння досвідом творчої діяльності;
- якість виконання роботи (зовнішнє оформлення, темп виконання, ретельність тощо).

Основними критеріями оцінювання також вважають рівень знань:

- **репродуктивний** (знання є свідомо сприйнятою, зафіксованою в пам'яті та відтвореною об'єктивною інформацією про предмети пізнання);
- **реконструктивний** (знання виявляються в готовності і вмінні студента застосувати їх у подібних, стандартних або варіативних умовах);
- **творчий** (студенти можуть продуктивно застосувати знання і засвоєні способи дій у нетипових ситуаціях).

В сучасній вищій освіті існує **рейтингова система оцінювання**, яка ґрунтується на накопиченні оцінок за певний період навчання (модуль, семестр, рік, весь термін навчання) за різнобічну навчально-пізнавальну діяльність. Сума цих оцінок слугує **кількісним показником якості** навчально-пізнавальної діяльності студента порівняно з успіхами його однокурсників.

Рейтингова система оцінювання знань, умінь і навичок студентів оснований на таких принципах:

- кожна навчальна дисципліна і робота студента з її опанування оцінюється у залікових одиницях, сумою яких визначається рейтинг;
- обов'язково ведеться облік поточної роботи студента, який відображається у підсумковій оцінці (у залікових одиницях);
- враховуються особливості викладання різних предметів (складність, значення дисципліни в навчальному плані), тобто коефіцієнт складності (значущості);
- наявність різних видів контролю (вихідний, поточний, проміжний, підсумковий);
- навчальний рейтинг студента за семестр або рік визначається як середньоарифметичний від рейтингу з кожної навчальної дисципліни.

Рейтингова система оцінювання знань передусім активізує самостійну роботу студента, робить її ритмічною і систематичною протягом семестру; краще мотивується навчально-пізнавальна діяльність, підвищується роль стимулювання самостійності, ініціативи, відповідальності, творчості у навчально-пізнавальній діяльності; підвищується об'єктивність оцінювання, значно зменшується психологічне навантаження під час іспиту.

Крім того, вона дає змогу викладачеві здійснювати індивідуалізацію навчання та диференційований підхід до студентів, сприяє раціональному вибудовуванню студентом навчання протягом семестру, особливо під час заліково-екзаменаційних сесій.

У навчальному процесі використовують такі **види контролю**: вхідний, поточний, проміжний, підсумковий і відстрочений.

Вхідний контроль ставить за мету виявити базовий рівень підготовки студентів за дисциплінами, що є основою курсу, який вивчається; розподілити студентів за рівнем підготовки для диференціації і індивідуалізації навчальної діяльності. Основні форми вхідного контролю: тестування, співбесіда, опитування.

Поточний контроль здійснюється з метою перевірки рівня знань студентів на етапі первинного засвоєння навчального матеріалу; створення надійної системи управління навчально-творчою діяльністю з оволодіння змістом дисципліни. Основні форми контролю: дидактичні і ділові ігри, семінарські заняття в активній формі, тренінги, тестування, складання і розв'язання тематичних кросвордів, участь у вікторинах, наукових гуртках, конференціях тощо.

Проміжний контроль оцінює знання, вміння і навички студентів за результатами вивчення окремих навчальних модулів (розділів) або тем навчальної дисципліни. Формами проміжного контролю знань є: атестація, модульний контроль (модульна контрольна робота), рубіжний контроль та ін.

Підсумковий контроль проводиться з метою оцінювання результатів навчання студентів на визначеному освітньому (кваліфікаційному) рівні на окремих його завершених етапах. Основними формами контролю є іспит і залік. Якщо у вищому навчальному закладі використовується модульно-рейтингова методика навчання, то оцінки підсумкового контролю можуть визначатися рейтингом студентів виключно за підсумками складання навчальних модулів дисципліни (іспит або залік може бути відсутній).

Відстрочений контроль застосовують з метою перевірки остаточних знань студентів (через певний час після іспиту або заліку), а також для визначення ефективності використання дидактичних засобів і напрямів удосконалення навчального процесу. Основні форми контролю: олімпіади, комплексне тестування, опитування.

Організація складання іспитів і заліків

Підсумковий (семестровий) контроль з навчальної дисципліни проводиться в терміни, встановлені навчальним планом.

Семестровий іспит – це форма підсумкового контролю засвоєння студентом теоретичного і практичного матеріалу з навчальної дисципліни за семестр.

Семестровий залік – це форма підсумкового контролю засвоєння студентом навчального матеріалу виключно на підставі результатів його навчально-творчої діяльності за програмою курсу протягом навчального семестру (оцінки на практичних, семінарських заняттях, результати виконання самостійної та індивідуальної роботи).

Студент вважається допущеним до семестрового контролю з конкретної дисципліни (семестрового іспиту, заліку), якщо він виконав усі види робіт, передбачені навчальним планом на семестр з цієї дисципліни. Студенти складають іспити в період екзаменаційних сесій, передбачених навчальним планом. Вищий навчальний заклад може встановлювати студентам індивідуальні терміни здачі заліків і іспитів. При використанні модульного контролю іспити можуть не проводитися.

Залежно від змісту і значущості навчальної дисципліни у фаховій підготовці спеціаліста іспит може включати теоретичні питання, практичні ситуації і задачі. При підготовці до іспиту викладач складає екзаменаційні білети, які затверджує завідувач кафедри. Зміст питань в екзаменаційному білеті повинен відбивати три рівні сформованості знань: репродуктивний, дійовий, творчий.

Результати складання іспитів і диференційованих заліків оцінюються за 4-бальною шкалою («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»), а заліків – за двобальною («зараховано», «не зараховано»). Із впровадженням Болонських освітніх стандартів вищий навчальний заклад використовує 100-бальну та літерну шкалу за системою «ECTS», які адаптовані до національної 4-бальної шкали

(табл.1). Оцінки вносяться викладачем в екзаменаційну відомість і залікову книжку. У випадку неявки студента на іспит або залік в екзаменаційній відомості (графа оцінок) записується - «не з'явився». Якщо студент пропустив багато занять, викладач повідомляє про це деканату, який у відомості робить запис: «не допущений».

Методичні основи організації тестового контролю знань

Викладач не повинен бути байдужим до того, як прочитані лекції і проведені практичні заняття відклалися у пам'яті студента. У даному випадку його має цікавити не сам акт проведення контрольної акції, а, насамперед, перевірка власного досвіду і спроможності ефективно впливати на формування знань, вмінь, навичок, а також розвиток творчих здібностей студентів. Тому контроль знань – це ще й можливість удосконалювати форми, методи і засоби педагогічної майстерності. Успішне вирішення цих завдань багато в чому буде визначати загальний рівень якості вищої освіти.

Для проведення контролю знань студентів через обмеженість часу зручно використовувати тестові програми. Основна мета **тестового контролю** (ТКЗ) – оцінювання рівня засвоєння знань студентів після вивчення дисципліни і одержання інформації для удосконалення процесу підготовки кадрів.

Відповідно до загальної мети можна виділити такі **основні функції ТКЗ**:

- 1) діагностична;
- 2) навчальна;
- 3) організуюча;
- 4) виховна.

Функція діагностики впливає із самої суті контролю, спрямованого на збирання, аналіз та інтерпретацію результатів оцінки для визначення реального рівня сформованості знань студента.

Навчальна функція спрямована на досягнення однієї з найважливіших цілей – оволодіння студентами змістом освіти (певної дисципліни). Мається на увазі той факт, що студент при вирішенні тестового завдання ще раз повторює пройдений матеріал і краще закріплює отримані знання.

Організуюча функція педагогічного контролю виявляється в його впливі на організацію навчального процесу. Залежно від отриманих результатів контролю викладач вносить відповідні зміни в навчальний процес, що виявляються в нових підходах, формах, методах та дидактичних засобах навчання.

Виховна функція. Тестова перевірка допомагає студентам удосконалювати свої знання, систематизувати їх, розвивати пам'ять, мислення, гуманізувати освітній процес і на цій основі формувати гармонійно-розвинуту творчу особистість.

Тест – завдання стандартної форми, що має за мету визначити рівень засвоєння знань, розумового розвитку, спеціальних можливостей та інших якостей особистості людини.

Відповідно до змісту завдань контролю тест повинен задовольняти таким вимогам: чіткий комплекс тестових завдань; оптимальний рівень складності; надійність; валідність; можливість оцінювати знання студента за рівнем сформованості його творчого досвіду.

Рівень складності має бути таким, щоб студент розумів сутність і завдання тесту, а питання в тесті повинні відповідати складності контрольного матеріалу.

Надійність – одна з найважливіших характеристик тесту. Тестова програма повинна дозволяти визначити й оцінити знання, вміння і навички з максимальною точністю.

Валідність показує цінність тестових завдань, які повинні бути пов'язані з практичними або емпіричними показниками.

Для реалізації цих умов існує **класична процедура складання тестів**, що має таку послідовність етапів.

1 етап. Викладач повинен визначити мету тестування (що він хоче оцінити: знання, вміння, рівень засвоєння матеріалу та ін.); виділити вимоги (критерії) до оцінки знань, вмінь, навичок (розробити шкалу оцінювання, модель інтерпретації отриманих оцінок). Наприклад, оцінка репродуктивного рівня знань за 5-бальною шкалою.

2 етап. Розглядається план тесту, визначається кількість завдань, встановлюється рівень їх складності. З погляду практичного підходу, якщо в якості критерію прийняти 5-бальну шкалу оцінки, то кількість завдань у тесті повинна дорівнювати або бути кратною п'яти. Тоді легко визначити результати оцінки: п'ять правильних відповідей – оцінка «відмінно», три правильних відповіді – оцінка «задовільно».

3 етап – складання і підбір завдань. Тут необхідно керуватися такими вимогами: *кількість завдань* у тесті повинна забезпечити рішення поставлених перед тестуванням цілей (тобто кількість завдань повинна бути такою, щоб найбільш повно охопити матеріал, який винесено на оцінювання); *форма завдань* повинна бути різноманітною і залежати від предмета тестування.

Будь-який тест складається з наступних елементів:

- 1) інструкція до тестування (наприклад: назвіть правильні відповіді, складіть схему тощо);
- 2) текст тестового завдання;
- 3) варіанти відповідей (якщо тести закриті).

Відкриті тести передбачають вільну відповідь, а **закриті** – один правильний варіант і мають різноманітну форму постановки задачі.

Варіантів закритих тестів:

Тест на впізнавання (або «програмований контроль знань»). Він передбачає вибір студентом із декількох альтернативних варіантів правильного. Основна перевага таких тестів – швидкість тестування і простота оцінки, а недолік – відповіді навмання.

Тест на достовірність передбачає відповіді типу «так» або «ні», «правильно» або «неправильно». Текст тесту дається у формі однієї відповіді, питання або формули; перевага – простота, а недолік – неможливість перевірити глибину знань.

Тестове завдання на доповнення. Цей тест складніший і його на практиці називають «економічний диктант». Він має таку структуру: 1) інструкція: доповніть або підставте у формулу відповідне значення; 2) текст тесту подається у вигляді речення, в якому головне слово або цифра відсутні і їх потрібно вставити, додати (наприклад: продуктом праці управлінського працівника є...). Тут є деякі дидактичні правила: а) в кожному завданні повинно бути одне доповнення; б) доповнення краще приводити в кінці речення; в) запитання потрібно формулювати чітко, без двозначного тлумачення.

Тест на відповідність. Пропонується зіставити одне з одним визначені позиції, поняття, явища. Наприклад: інструкція для студента: «Встановіть відповідність між школами управлінської думки і хронологією їх діяльності». У цьому виді тестів є можливість більш глибоко перевірити рівень знань.

Тест на послідовність дій. У тестах цього виду необхідно встановити правильну послідовність, технологію, алгоритм або процедуру (прийняття управлінських рішень) тощо. Тест можна ускладнити, якщо в одній колонці помістити нумерацію етапів, а в іншій – їх найменування. Тести такого виду рекомендується застосовувати при контролі засвоєння методик, процедур, тобто якщо процес нагадує алгоритм.

Тест на конструювання. Ці тести можна ефективно використовувати для перевірки правильності побудови структур, графіків, розроблення моделей тощо. Наприклад, дається інструкція: побудуйте оргсхему або графік. Далі наводиться текст, що складається з набору визначених понять, які студент має вишикувати в логічний ряд. Може бути полегшений варіант: дається готова схема, але без позначень. Студент повинен ці позначення перенести на схему.

Тест у формі ситуаційного завдання. Цей вид тестів найскладніший. Він дає можливість всебічно оцінити роботу студентів над темами курсу, перевірити самостійність їх мислення при прийнятті рішень. Його структура може бути подана в такій формі: а) інструкція для студента: «Проаналізуйте запропоновану ситуацію, прийміть і обґрунтуйте управлінське рішення»; б) в текстовій частині пропонується управлінська ситуація. Сама відповідь передбачає творчий варіант рішення задачі.

Система оцінювання успішності навчання

Якість засвоєння змісту навчальної дисципліни (незалежно від форми контролю) в ЗВО **оцінюється** за 100-бальною шкалою з наступним переведенням у національну шкалу (згідно з табл.1).

Таблиця 1 – Таблиця відповідності результатів контролю знань за різними шкалами та критерії оцінювання

Сума балів за 100-бальною шкалою	Оцінка в ЄCTS	Значення оцінки ЄCTS	Критерії оцінювання
90 – 100	A	відмінно	Студент виявляє творчі здібності, вміє самостійно здобувати знання, без допомоги викладача знаходить та опрацьовує необхідну інформацію, може використовувати набуті знання і вміння для прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, переконливо аргументує свої відповіді.
82 – 89	B	дуже добре	Студент вільно володіє вивченим обсягом матеріалу, застосовує його на практиці творчо розв'язує вправи і завдання у стандартних ситуаціях, самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких незначна.
74 – 81	C	добре	Студент вміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача; в цілому самостійно застосовує її на практиці; вміє контролювати власну діяльність; виправляти помилки, добирати аргументи для підтвердження своїх думок.
64 – 73	D	задовільно	Студент відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень; за допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, виправляти помилки, серед яких є значна кількість суттєвих.
60 – 63	E	достатньо	Студент володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні.
35 – 59	FX	незадовіль-	Студент володіє матеріалом на рівні

		но, з можливістю повторного складання семестрового контролю	окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу.
1 – 34	F	нездовільно, з обов'язковим повторним вивченням залікового кредиту	Студент володіє матеріалом на рівні елементарного розпізнання і відтворення окремих фактів, елементів, фрагментів.

Практична частина

Складається з індивідуальної роботи кожного студента та колективного конкурсу-змагання.

Завдання 1 (індивідуальне): Скласти 3 тестових завдання, які відносяться до різних видів. Тестові завдання мають стосуватися окремих заданих дисциплін (технологічних, методів контролю якості, охорони праці, економічних та ін.).

Завдання 2 (індивідуальне): Скласти один екзаменаційний білет, який би охоплював весь курс *Технологічної профільної дисципліни* і складався з 3-х питань: два – теоретичних питання і третє – для виявлення практичних навичок з дисципліни.

Завдання 3 (колективне): Розділитися на бригади по 3-4 студенти і визначити в бригадах найкращі *три тести*, які будуть приймати участь в конкурсі та *один екзаменаційний білет*.

Завдання 4: Кожна бригада задає свої тестові завдання іншій в «ланцюговому порядку» (перша – другій, дуга – третій і т.д.), при цьому за правильні відповіді бригада може отримати максимально – 3 бали (по одному балу на тест). Переможцем в цьому етапі стає бригада з максимальною кількістю балів.

Завдання 5: Бригади, які зайняли два останні місця представляють на студентську аудиторію свої варіанти екзаменаційних білетів. Всі студенти беруть участь в обговоренні того, наскільки представлені зразки білетів відповідають методиці перевірки контролю підсумкових знань. На цьому етапі кращою є бригада, якій було менше зауважень.

Контрольні запитання та завдання:

1. Якими показниками, на вашу думку, можуть бути визначені успіхи навчання?
2. В чому полягає емоційно-мотиваційна складова навчальної діяльності?
3. Проаналізуйте зовнішні умови впровадження рейтингової системи у ЗВО.
4. З чого складається семестровий залік з дисципліни?
5. Що таке «реконструктивний» критерій оцінювання знань та вмінь ?
6. Як оцінити творчий підхід студента до засвоєння дисципліни?
7. Чим відрізняються закриті тести від відкритих? Які, на вашу думку, краще оцінюють знання студентів?
8. З якою метою і коли проводять відстрочений контроль?
9. Порівняйте критерії оцінки *B* і *C* за шкалою ЄCTS.
10. Яка методика складання екзаменаційного білету?

Література: [1, 6, 9, 13, 14]

Рекомендована література:

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII - zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18.
2. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-19 - zakon.rada.gov.ua/go/2145-19.
3. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія: Підручник для студентів, аспірантів та молодих викладачів вищих навчальних закладів. / А.М. Алексюк. – К.: Либідь, 1998.
4. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / А.І. Кузьмінський. – К.: Знання, 2012. – 486 с.
5. Нагаєв В.М. Методика викладання вищій школі: Навч. посіб. / В.М. Нагаєв. - К.: Центр учбової літератури, 2007. – 232 с.
6. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи: Навч.посіб. / В.Л. Ортинський. - К.: Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.
7. Освітні технології: Навч.-метод.посіб. / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін. / За заг.ред. О.М. Пехоти. – Київ: А.С.К., 2001. – 256 с.
8. Педагогіка вищої школи: Навч.посіб. / З.Н. Курлянд, Р.І. Хмельюк, А.В. Семенова; ред. З.Н. Курлянд. – Київ: Знання, 2007. – 495 с.
9. Теорія і методика професійної освіти: Навч. посіб. / З.Н. Курлянд та ін.; за ред. З.Н. Курлянд. – Київ: Знання, 2012. – 390 с.
10. Університет і держава: вивч.глобал.трансформацій / М.Квієк пер. з англ. Т.Цимбала. – Київ: Таксон, 2001. – 380с.
11. Університетська освіта в Україні та болонський процес. Головчук А.Ф., Іщенко Т.Д., Акімова О.О., Мареніченко В.В., Хоменко М.П. / за ред. А.Ф. Головчука. – К.: Аграрна освіта, 2007. – 83с.

12. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи : Навч.посіб. / М.М. Фіцула. – К.: «Академвидав», 2006. – 352 с.
13. <http://www.soc.univ.kiev.ua>
14. https://www.onaft.edu.ua/open_access